

ИЗВЕШТАЈ О ОЦЕНИ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ
мр Наташе Поповић
ИЗРАЖАВАЊЕ КАУЗАЛНОСТИ У ФРАНЦУСКОМ И СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ
<p>1. Датум и орган који је именовао комисију: 18. март 2016. Наставно-научно веће Филозофског факултета</p> <p>2. Састав комисије са назнаком имена и презимена сваког члана, звања, назива уже научне области за коју је изабран у звање, датума избора у звање и назив факултета, установе у којој је члан комисије запослен: др Миливој Алановић, ванредни професор ужу научну област Српски језик и лингвистика, изабран у звање 10.11.2015. године, Филозофски факултет у Новом Саду, председник др Љубица Влаховић, ванредни професор за ужу научну област Романистика, изабрана у звање 10.05. 2014. године, Филозофски факултет у Новом Саду, члан др Татјана Самарџија-Грек, доцент за ужу научну област Француски језик, изабрана у звање 22.04. 2015. године, Филолошки факултет Универзитета у Београду, члан др Снежана Гудурић, редовни професор за ужу научну област Романистика, изабрана у звање 21.07.2009. године, Филозофски факултет у Новом Саду, ментор</p>
II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ
<p>1. Име, име једног родитеља, презиме: Наташа (Никола) Поповић</p> <p>2. Датум рођења, општина, република: 14. децембар 1981, Ужице, Република Србија.</p> <p>3. Датум одбране, место и назив магистарске тезе: 8. октобар 2009, Филозофски факултет, Нови Сад, тема: Вредност француских предлога <i>à</i> и <i>de</i> на нивоу глаголске синтагме и корелативи у српском језику.</p> <p>4. Научна област из које је стечено академско звање магистра наука: Лингвистика</p>
III НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:
Изражавање каузалности у француском и српском језику
IV ПРЕГЛЕД ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:
Навести кратак садржај са назнаком броја страна поглавља, слика, шема, графикона и сл.
<p>Докторска дисертација кандидаткиње Наташе Поповић обухвата 316 страница компјутерски уређеног текста подељеног у шест поглавља, са Литературом, Корпусом и два додатка. Кандидаткиња се у свом истраживању бави семантичком категоријом каузалности у француском и српском језику, као и утврђивањем инвентара и описом различитих синтаксичких поступака и лексичких средстава којима се ова категорија формализује у два посматрана језика. Циљ ове контрастивне студије јесте да се установе начини за изражавање каузалности у два језика, те да се систематизују структурне (не)подударности, да се утврди степен семантичке еквиваленције између њих, као и да се укаже на најбоље начине транспозиције семантичког односа експлицитне или имплицитне каузалности из једног посматраног језика у други. Грађа за ово истраживање ексцерпирана је из савремених књижевних дела написаних на француском и српском језику, као и њихових превода на српски, односно француски.</p> <p>На почетку дисертације дате су кључне документацијске информације (стр. II-V), апстракти на српском и енглеском језику (стр. VI-VII), као и преглед скраћеница коришћених у раду (стр. XI).</p> <p>У <i>Уводним разматрањима</i> (стр. 1-3) кандидаткиња наводи предмет, циљ и методологију истраживања, даје приказ корпуса и образлаже организацију даљег излагања. Друго поглавље насловљено <i>Појам каузалности</i> (стр. 20-46) подељено је у два потпоглавља, при чему је прво посвећено појму каузалности као филозофском концепту, а друго каузалности као лингвистичкој категорији. Ово друго потпоглавље</p>

доноси и преглед других истраживања која се односе на изражавање каузалности и то посебно у сваком од два посматрана језика, као и преглед контрастивних истраживања релевантних за тему дисертације. Типовима узрока посвећено је треће поглавље дисертације насловљено *Типови узрока* (стр. 36-43) и оно кроз пет потпоглавља доноси разматрања о делујућем и формалном узроку, затим о фактичкој и енунцијативној каузалности, потом о спољашњем и унутрашњем, као и о пасивном и активном узроку, те на крају о ефектору, мотиву, критерију, разлогу и поводу. О односу каузалности према другим семантичким категоријама (простору и времену као основним, с једне стране, и циљу, кондиционалности и концесивности као сложеним, са друге) посвећено је четврто поглавље насловљено *Каузалност и друге семантичке категорије* (стр. 44-67). Пето, уједно и најобимније поглавље, под насловом *Облици исказивања каузалности у француском и српском језику* (стр. 68-270) састоји се од два потпоглавља која су, такође, издељена на више мањих целина. У првом потпоглављу (*Синтаксичка средства*, стр. 143-224) анализирају се синтаксичка средства за изражавање каузалности и то најпре одговарајуће предлошке конструкције, затим сложене реченице (јукстапониране, координиране и субординиране), као и герундив, партицип презента, сложени партицип перфекта и тзв. издвојеним конструкцијама (*constructions détachées*). Друго потпоглавље (*Лексичка средства*, стр. 225-270) доноси лексичка средства којима се изражава каузалност, при чему су у посебним целинама анализирани глаголи (кроз делујући и формални узрок, као и кроз фактивне конструкције), именице и придеви. У шестом поглављу, под насловом *Закључна разматрања* (стр. 271-278), дат је преглед резултата истраживања са одговарајућим закључцима, коментарима и смерницама за могућа даља истраживања. Литература (стр. 279-291) броји 176 библиографских јединица, којима треба додати и 11 речника и енциклопедија, као и 10 књижевних дела у оригиналу и у преводу из којих је ексцерпиран корпус. На крају дисертације налазе се два додатка, од којих први (стр. 293-300) садржи преводне еквиваленте француских конструкција са каузалним значењем у српском језику, док су у другом (стр. 301-306) дати преводни еквиваленти српских конструкција са каузалним значењем у француском језику. Оба додатка садрже табеларне приказе преводних еквивалената, при чему се у првом додатку налази 37, а у другом 33 табеле. У дисертацији се налазе и две шеме, једна приказују темпоралне односе у два наведена примера, а друга могуће временске односе узрока и последице.

V ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ:

У *Уводним разматрањима* кандидаткиња врло прецизно образлаже предмет и циљ свог истраживања, као и методе које ће применити у раду (дескриптивна метода, контрастивна анализа). Наводи да ће се перспектива посматрања предмета истраживања бити усмерена од француског ка српском језику, док ће се резултати упоређивати са онима добијеним анализом кроз обрнуту перспективу (од српског ка француском језику). Почетне хипотезе су добро постављене, а очекивани резултати логично проистичу из постављених почетних хипотеза. Интралингвално и интерлингвално поређење синтаксичко-семантичких модела за исказивање каузалних односа које кандидаткиња намерава да спроведе у потпуности одговара постављеним циљевима – сагледавању специфичности изражавања ових односа у посматраним језицима, прецизирању потенцијалних потешкоћа које могу имати говорници српског језика приликом усвајања француског, као и указивању на могуће преводне еквиваленте, што би требало имплементирати у нашу преводилачку теорију и праксу. Књижевна дела из којих је кандидаткиња ексцерпирала грађу веома су добро одабрана, а обухватају период од друге половине XX до почетка друге деценије XXI века.

У другом поглављу (*Појам каузалности*) кандидаткиња каузалност разматра као једну од сложених категорија људског мишљења која није иманентна само језику, већ је уједно у тесној вези са логиком и филозофијом. Из овог дела се може видети колику је литературу кандидаткиња проучила пре него што се прихватила анализирања сопствене грађе: реч је о делима и ауторима са енглеског, француског, српског и немачког говорног подручја, припадницима различитих лингвистичких теорија (структурализма, генеративизма, когнитивизма). Кандидаткиња се не ограничава само на лингвистички приступ каузалности, иако је управо то њена главна тема, већ ову категорију захвата много шире, односно приказује њене филозофске аспекте почев од схватања класичних грчких, преко средњовековних, па све до филозофа с краја XIX века. Кандидаткиња наводи и коментарише врло исцрпну литературу о исказивању каузалности у француском и у српском језику, као и литературу која ову проблематику сагледава са контрастивне тачке гледишта, при чему захвата период од четрдесетих година прошлог века све до 2014. године, што показује до које мере прати и познаје литературу из области којом се бави. Напомињемо да је кандидаткиња веома добро успела да укомбинује поједине дијахронијске напомене са потпуно синхронијски оријентисаним истраживањем, показујући тако још једном да се синхронијски и дијахронијски приступ могу међусобно одлично уклапати. Говорећи о типовима узрока, у трећем поглављу своје студије (*Типови узрока*), кандидаткиња наводи више типологија различитих аутора, али предност даје типологији М. Ковачевића, сматрајући је најсвеобухватнијом, најсистематичнијом и у потпуности примењивом како на српски тако и на француски језик. Посебно издваја и типологију Д. Гарсије коју, с правом, сматра најпогоднијом за анализу лексичких средстава, првенствено глаголских лексема употребљених у функцији означавања узрочно-последичних односа. У четвртном поглављу (*Каузалност и друге семантичке категорије*) кандидаткиња прави одлична поређења између категорије каузалности и других основних, условно речено простих (спацијалност и темпоралност) и сложених (финалност, кондиционалност и концесивност) семантичких категорија. Поглавље о *Облицима исказивања каузалности у француском и српском језику* најобимнији је део дисертације. У делу *Предлошке конструкције*, кандидаткиња најпре даје синтетички поглед на семантику предлога да би затим прешла на анализу појединачних предлога којима се у француском језику уводе синтагме са каузалном вредношћу. Анализом су обухваћени сви предлози и све предлошке конструкције којима се у француском може изразити каузалност, а дат је и репертоар специфичних предлошких израза са истом вредношћу. Уз сваки предлог, конструкцију и израз наведени су одговарајући семантички еквиваленти у српском. У делу под насловом *Сложена реченица* кандидаткиња одвојено посматра каузалност кроз различите међуреченичне односе: јукстапозицију (корелативне структуре и јукстапониране реченице са прилогом *tant*), координацију (са везницима *et* и *car*) и субординацију (зависносложене реченице са каузалном клаузом). Кандидаткиња у овом делу не говори о релативним апозитивним (експликативним) реченицама са каузалним значењем, о којима је било речи у поглављу о облицима исказивања каузалности у два посматрана језика, будући да у свом корпусу није пронашла одговарајуће примере. Иако би партиципска реченица могла да се подведе под посебну врсту зависносложене реченице, кандидаткиња конструкције са партиципом презента ипак издваја у посебно поглавље у којем разматра и улогу герундива у формирању каузалног значења (*Герундив и партицип презента*). Ово решење се показало добрим, будући да партицип који уводи каузалност не мора обавезно да буде и језгро партиципске реченице. У оквиру *Других синтаксичких средстава*, кандидаткиња наводи конструкције са сложеним и простим партиципом перфекта, при чему посебно

издваја случајеве субординиране партиципске реченице. Мало је необичан редослед који кандидаткиња примењује у раду, наводећи најпре примере са сложеним, а потом са простим партиципом перфекта, али овакав избор редоследа излагања не утиче на прегледност текста. У овом делу обрађени су и примери са тзв. издвојеним конструкцијама (*constructions détachées*) у којима се могу наћи било девербативни било описни придев, а где је каузалност условљена избором лексике, односно контекстом. У оквиру *Лексичких средстава*, ослањајући се на типологију Д. Гарсије, кандидаткиња наводи веома богат списак глагола, које дели према семантичким параметрима на оне који изражавају тзв. делујући и на оне који изражавају тзв. формални узрок. У овом сегменту кандидаткиња утврђује висок степен еквиваленције између француских и српских глаголских лексема. Истовремено, веома добро позиционира фактивне конструкције које се јављају као формална специфичност француског језика у односу на српски. Посебно бисмо издвојили одлично разрађен део о семантичким еквивалентима француских каузативних конструкција, у којем кандидаткиња показује да се компонента каузативности у српском најчешће изражава генитивским синтагмама са предлозима *od* (најфреквентнији у корпусу), *због* и *услед* у функцији прилошке одредбе за узрок. Уз исцрпну листу именица као лексичких средстава за исказивање семантичке категорије каузалности, праћену одговарајућим примерима, кандидаткиња наводи да поред лексичког значења самих лексема, велику улогу у тумачењу логично-семантичког односа који се помоћу њих успоставља има контекст у којем су употребљене. У ексцерпираној грађи нашла су се и два придева (*responsable* и *coupable*) у овој употреби. Кандидаткиња закључује да је, у поређењу са глаголима, репертоар именица и придева као лексичких средстава у функцији изражавања каузалности неупоредимо ограниченији, али да сва побројана лексичка средства представљају језичке драгоцености како са семантичког тако и са стилистичког аспекта. У *Закључним разматрањима* дат је преглед резултата истраживања изложених у раду на основу којих је изведен низ логичних, јасно формулисаних и добро образложених закључака.

VI Списак научних и стручних радова који су објављени или прихваћени за објављивање на основу резултата истраживања у оквиру рада на докторској дисертацији

уз напомену:

Таксативно навести називе радова, где и када су објављени. У случају радова прихваћених за објављивање, таксативно навести називе радова, где и када ће бити објављени и приложити потврду о томе.

1. Popović, Nataša (2011), *Sur la causalité et certaines modalités de son expression en français et en serbe*, In Rață, Georgeta, *Academic Days of Timișoara: Language Education Today*, Cambridge Scholars Publishing, Newcastle upon Tyne, 201-210. ISBN: 1-4438-3284-7
2. Поповић, Наташа, Михаиловић, Јелена (2011), *La polysémie de la préposition française dans et ses équivalents serbes*, *Наслеђе*, Вол. 19, Бр. 19, стр. 355-365, ISSN: 1820-1768
3. Поповић, Наташа (2011), *О неким вредностима француских предлога à и de уз објекатске допуне и њиховим српским еквивалентима*, *Примењена лингвистика*, бр. 12, стр. 236-246, ISSN: 1451-7124
4. Поповић, Наташа (2011), *О француским прилошким изразима уведеним предлозима à и de и еквивалентима у српском језику*, *Савремена проучавања језика и књижевности, година II / књига I*, 2011, Крагујевац, стр. 271-283, ISBN: 978-86-85991-30-1
5. Наташа Поповић (2012), *« Le musée est fermé pour travaux » – à propos de la lecture causale/finale de la préposition pour et de ses correspondants en serbe*, *Филолог*, бр. 6, стр. 210-217, ISSN: 2233-1158
6. Наташа Поповић (2014), *О француским предлозима DE и PAR у конструкцијама са каузалним значењем и њиховим еквивалентима у српском језику*, тематски зборник *Језици и културе у времену и простору IV/1*, Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет, стр. 379-389 ISBN: 978-86-6065-324-8

VII ЗАКЉУЧЦИ ОДНОСНО РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

На основу спроведеног истраживања, кандидаткиња изводи низ релевантних закључака од којих издвајамо најзначајније: 1) на временском плану, узрочна ситуација може или претходити последичној или бити симултана са њом, што је потпуно потврђено и у примерима у којима је на формалном плану узрок наизглед постериоран у односу на последицу; 2) од укупно 14 анализираних језичких средстава, само су предлошки изрази (*à cause de, à force de, du fait de, faute de* и *grâce à* каузално маркирани; 3) сви разматрани предлози представљају контекстуално условљена језичка средства, при чему 4 предлога (*dans, devant, sous* и *sur*) имају спацијално значење као примарно; 4) (предлошко-)падежни облици у српском језику који се јављају као семантички еквиваленти француских конструкција са предлозима и предлошким изразима праћеним допуном номиналног типа су а) генитив уведен предлозима *од, из, због, услед* и *ради*, б) датив уведен предлогом *захваљујући*, в) акузатив са предлозима *за* и *на*, г) преспредлошки инструментал, д) инструментал са предлозима *пред* и *под* и њ) локатив са предлозима *у, на, по* и *при*; 5) из перспективе теорије семантичких локализација, а на основу употребе појединих предлога чије је примарно значење спацијално, о семантичкој категорији каузалности може се говорити, у извесном смислу, као о метафори простора: а) веза између категорија спацијалности и каузалности огледа се првенствено у синтаксичким моделима *dans + SN/Y + N_{Loc}* и *sous + SN /ПОД + N_{Instr}, НА + N_{Loc}*, где последична ситуација може да се анализира као објекат локализације, а узрочна као локализатор; б) концептуализација конкретних просторних односа транспонује се на концептуализацију каузалних релација и у синтаксичким моделима *devant + SN/ ПРЕД + N_{Instr}* и *de + N / ОД + N_{Gen}*, у којима се узрочно значење развија преко значења аблативности, тј. удаљавања од локализатора), б) поступци јукстапозиције и координације представљају имплицитнији начин изражавања узрока, а анализа јукстапонираних и координираних реченица показала је да се о њиховој самосталности/независности може говорити само из перспективе формалне синтаксе, док се са аспекта семантике, овим реченицама често изражавају различити логично-семантички односи, међу којима и каузалност; 7) поступком субординације каузалност се изражава експлицитно, преваходно посредством каузално маркираних везника; 8) велике сличности у два посматрана језика постоје на нивоу реченица уведених у француском језику везником *et*, а у српском везницима *и, на* и *те*, где употреба глаголских времена представља битан фактор за доношење закључка о узрочно-последичном односу; 9) у јукстапонираним и координираним реченицама, учовање казалних односа засновано је преваходно на знањима која се односе на појаве ванлингвистичке стварности; 10) у оквиру зависносложених реченица са каузалном клаузом забележено је укупно десет везника и везничких израза, од којих три само у одређеним условима уводе каузалну клаузу; 11) клаузе уведене везником *que* и везничким изразом *du moment que* увек су антепониране, док су клаузе уведене везником *que* и везничким изразима *parce que* и *d'autant plus que* увек постпониране у односу на главну реченицу; 12) веза између узрочног и временског значења најбоље се огледа у конструкцијама са герундивом и партиципом презента, при чему се као семантички еквивалент партиципу презента јавља и глаголски прилог прошли, а не само садашњи; 13) да би се каузална зависност исказала одређеном глаголском лексемом, неопходно је да аргументи глагола реферишу о одређеном стању, односно догађају, при чему се у позицији глаголске допуне не могу наћи именице које означавају конкретне ентитете; 14) у оба посматрана језика, поједини глаголи, употребљени у контексту исказивања узрочно-последичних односа, заправо су глаголи кретања (*amener, conduire / навести, водити, довести* и сл.) који су поступком метафоризације са плана просторних односа пренети на план каузалности као апстрактне категорије; 15) најфреквентнији семантички еквиваленти француске фактивне конструкције са каузативним значењем у српском језику су каузативне конструкције и глаголске лексеме; 16) глаголске, именске и придевске лексеме представљају контекстуално условљена језичка средства (изузетак су једино именица *cause* и општекаузативни глагол *causer*). Кандидаткиња закључује да је спроведено истраживање указало на потребу даљег истраживања усмереног ка ограничењима употребе различитих облика за исказивање каузалности у разговорном француском и/или српском језику, са посебним освртом на колокабилност. Резултати истраживања представљају драгоцен допринос дидактици француског језика као страног, као и преводилачкој пракси.

VIII ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА И ТУМАЧЕЊА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА

НАПОМЕНА: Експлицитно навести позитивну или негативну оцену начина приказа и тумачења резултата истраживања.

Кандидаткиња на прегледан и јасан начин приказује и тумачи резултате свог

истраживања, те на основу њих изводи логичне, на грађи чврсто утемељене и релевантне закључке.
IX КОНАЧНА ОЦЕНА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ: НАПОМЕНА: Експлицитно навести да ли дисертација јесте или није написана у складу са наведеним образложењем, као и да ли она садржи или не садржи све битне елементе. Дати јасне, прецизне и концизне одговоре на 3. и 4. питање.
1. Да ли је дисертација написана у складу са образложењем наведеним у пријави теме ДА
2. Да ли дисертација садржи све битне елементе ДА
3. По чему је дисертација оригиналан допринос науци Дисертација представља прво темељно и систематично истраживање семантичке категорије каузалности кроз призму контрастивне лингвистике на корпусу савременог француског и савременог српског језика.
4. Недостаци дисертације и њихов утицај на резултат истраживања Нису уочени било какви недостаци који би утицали на валидност резултата истраживања.
X ПРЕДЛОГ: На основу укупне оцене дисертације, Комисија са задовољством предлаже да се докторска дисертација мр Наташе Поповић под наслоном ИЗРАЖАВАЊЕ КАУЗАЛНОСТИ У ФРАНЦУСКОМ И СРПСКОМ ЈЕЗИКУ прихвати и да се кандидаткињи одобри одбрана.

У Новом Саду, 5. априла 2016.

ПОТПИСИ ЧЛАНОВА КОМИСИЈЕ

Проф. др Миливој Алановић, председник

Проф. др Љубица Влаховић, члан

Доц. др Татјана Самарџија-Грек, члан

Проф. др Снежана Гудурић, ментор

НАПОМЕНА: Члан комисије који не жели да потпише извештај јер се не слаже са мишљењем већине чланова комисије дужан је да унесе у извештај образложење, односно разлоге због којих не жели да потпише извештај.